

Schimmenspiel

Voor mijn man Martin, voor mijn moeder Hope Brereton Poland en voor mijn vriendin Susan Imrie Ross, die alle drie een levensveranderende reis met me hebben gemaakt, als pelgrims – ik had me geen betere metgezellen kunnen wensen.

MARGUERITE POLAND
SCHIMMEN
SPEL

KRONIEK VAN EEN
ZUID-AFRIKAANSE MISSIEPOST

Vertaald door Jetty Huisman

Uitgeverij Mozaïek, Zoetermeer

Bij de productie van dit boek is gebruikgemaakt van papier dat het keurmerk Forest Stewardship Council® (FSC®) draagt. Bij dit papier is het zeker dat de productie niet tot bosvernietiging heeft geleid. Ook is het papier 100% chloor- en zwavelvrij gebleekt.

ISBN 978 90 239 9479 4 (boek)
ISBN 978 90 239 9664 4 (e-book)
NUR 342

Vertaling Jetty Huisman
Ontwerp omslag Studio Jan de Boer
Omslagfoto onder Lucien Huisstede
Lay-out en dtp Gewoon Geertje

Oorspronkelijk verschenen bij Penguin Books Ltd, Johannesburg,
Zuid-Afrika, onder de titel *Shades*

Oorspronkelijk uitgave © 1993 Marguerite Poland
Nederlandstalige uitgave © 2015 Uitgeverij Mozaïek, Zoetermeer

Alle rechten voorbehouden

www.uitgeverijmozaiek.nl

Proloog

Oktober 1900

Het was al donker toen ze het lichaam van Crispin Farborough thuisbrachten. Vanaf de veranda van het missiehuis zag Walter Brownley de rij lampen die de huifkar begeleidden langzaam de heuvel afkomen. De wielen rolden bonkend over de stenen. Hij kon alleen de lichten zien en het ratelen van de wagen horen. Er bereikten hem geen stemmen.

De avondwind was warm, de rusteloze, wilde, warme wind vanuit Xhosaland. Hij joeg in felle, onverwachte vlagen over het platgetreden erf, als een geest. Walters hand ging naar zijn priesterboordje en trok het wat losser. Zijn hals was klam. Het zweet stond tussen zijn schouderbladen en op zijn gezicht. Hij zou moeten bidden, maar was alleen maar kwaad op zichzelf omdat hij lang genoeg had gedraald tot hij deze waanzin moest meemaken, en voelde zich zo moe dat hij slechts roerloos in de schaduw van de veranda kon staan wachten.

De lichten trokken verder en verdwenen een voor een toen de stoet afdaalde naar de voorde die door de heuvelrug aan het oog werd onttrokken. Toen hij de paardenhoeven niet langer kon horen werd het stil, alleen de bladeren van de eik bij de veranda bewogen rusteloos langs elkaar. Daarachter, waar het oerwoud de rand van de moestuin raakte, tikten de twijgen van de doornstruiken een regelmatig ritme: een kleine, verborgen taptoe in het donker.

De voordeur ging open. Een smalle streep licht kierde op de tegels. Walter draaide zich om. Met aarzelende passen kwam Helmina Smythe naar buiten. Ze keek hem angstig aan en luisterde met gebogen hoofd. 'Is dat de kar?' Haar stem stokte.

Hij wilde dat hij haar de troost kon bieden die ze verdiende. Wie elf jaar in huis woonde, afhankelijk, verwierf daarmee een plaats binnen de familie. Toch zou ze zich terugtrekken, wist hij, uit respect voor het verdriet van de familie Farborough, omdat ze

als werknemer in dienst van de missiepost haar plaats kende, en ze zou afzien van het recht op rouwbetoon. Maar rouwen zou ze, in afzondering.

Hij gaf haar een geruststellend tikje op haar arm. 'Ik moet ze zeggen waar de kist is. De timmerman zei dat hij hem naar het portiek van de kerk zou brengen als hij klaar was. Misschien kun je iets klaar maken? Mevrouw Farborough zal een versterking nodig hebben.'

Ze knikte en glipte weg. De deur sloot ze achter zich.

Walter liep het pad naar het erf op toen de lichten, een voor een, weer verschenen en de huifkar in zicht kwam. Hij hoorde nu de stemmen. Benedict. Daarna Victor. Hij ging snel naar hen toe terwijl ze de draagbaar van de wagen laadden. De baar lag op de grond, donkere figuren verzamelden zich eromheen en het schijnsel van lantaarns viel op een fractie van een gezicht, een oogkas. De bewoners van de missiepost wachtten zwijgend aan de zijkant van de kerk. Toen hoorde Walter ook hun stemmen; er werd zachtjes een klaagzang ingezet. Een gezang, een tegenstem aan de wind die raasde in de bomen klonk op en verspreidde zich in de nacht.

Hij zag Vader Charles Farborough uit het koetsje stappen, zijn helm wit in de schemering, en Emily, zijn vrouw, klein en kaarsrecht aan zijn zij, die haar hand naar hem uitstak. Een moment lang leken ze zich aan elkaar vast te klampen, twee verbijsterde oude mensen, en daarna keerden ze zich om en liepen langzaam op hem af.

Walter ging hen tegemoet. 'Vader Charles?'

Charles Farborough hief zijn hoofd waardoor zijn witte baard vooruitstak. 'Brownley?'

Armen grepen naar Walter en hij voelde barstjes in zijn eigen harnas ontstaan. Hij ondersteunde de oude man met een hand op diens schouder en zei: 'Ik ben naar de dokter geweest. Hij komt morgen. De kist is klaar. Hij staat in het portiek van de kerk.'

Emily Farborough keek naar hem op. Ze wachtte even alsof ze naar woorden moest zoeken. 'Ik wil dat Crispin eerst naar huis komt,' zei ze, terwijl ze het trillen van haar stem onderdrukte. 'Zeg dat Victor de kist naar het huis brengt.' Toen Walter zich omdraaide om het tegen Victor te zeggen, stak Emily haar hand uit en legde die op zijn mouw. Ze zei – o zo kort en fel: 'Dank je dat je zo ver gekomen bent. We hebben er nooit aan getwijfeld.'

Walter liep alleen terug naar het erf. Victor Drake, Benedict Matiwane en Mzantsi, de catecheet, stonden bij de draagbaar, een groepje toeschouwers bij hen. Zelfs in de koude avondlucht hing de doodsgurur om hen heen.

‘De kist is klaar,’ zei Walter tegen Victor. ‘Je tante wil graag dat je Crispin erin naar het huis brengt.’

Victor knikte en Walter zag dat hij oppervlakkig ademhaalde om zijn misselijkheid te onderdrukken. Hij zag bleek en het zweet kroop langs zijn haargrens. Samen tilden ze de baar, met hulp van Benedict en Mzantsi. Ze droegen Crispin Farborough zwigend naar de kerk. Daar legden ze hem in de kist en trokken het deksel over zijn gezicht. Even stapten ze terug om bij te komen, om weer adem te halen, daarna liepen ze naar de kist en tilden die samen op en droegen hem over het erf en door de bomenlaan en brachten hem naar de tafel in het huis waar Helmina Smythe een linnen doek had klaargelegd en kaarsen en een lamp had aangestoken.

Benedict en Mzantsi trokken zich terug. Emily Farborough draaide zich naar de tafel en zei: ‘Ik wil hem zien.’

Niemand bewoog.

‘Victor,’ – daarna op vaste toon – ‘alleen zijn gezicht maar.’

Victor Drake gehoorzaamde en hield een ogenblik de wacht bij Crispins hoofd. Vreemd om hem zo te zien. Vreemd om hem te zien met neergeslagen ogen, gezicht boven gezicht, bijna teder. Alleen de spieren in Victors hals verrieden hem. Hij deed een stap terug voor Charles en Emily Farborough en liep naar het raam en wachtte, met zijn handen achter zijn rug gevouwen in de verte starend.

De schaduwen van de toeschouwers doemden op en weken terug langs de witte wanden, doemden op en weken terug onder de blikken van de portretten die neerkeken op Crispin Farborough terwijl de bloederige massa ter hoogte van zijn borst voor hun blik verborgen bleef. Zijn ogen waren gesloten, zijn eens zo wanordelijke haar was dof en slap. Walter wendde zijn blik af en probeerde zich het levende gezicht te herinneren, de stem, de lach als van een schooljongen, uitgelaten jubelend: Crispin die palingen in een greppel aan de oppervlakte wist te krijgen, die bruinkopjes en buulbuuls nabootste, ze met geheime woorden lokte en dan een koppel vogels meebracht voor de kookpot. Maar hij kon dat gezicht

niet terugvinden, alleen vluchtig die waakzame ogen oproepen die hem hadden aangekeken, die nacht dat ze waakten in Mbokothwe en Walter uit Jesaja had gelezen: ‘Zie, Ik heb u gelouterd, maar niet als zilver; Ik heb u beproefd in de smeltkroes van ellende..’

Emily en Charles Farborough keken op hun zoon neer. Emily stak een hand uit en raakte zijn wang aan; ze deinsde niet terug maar volgde een ogenblik de contouren van zijn voorhoofd met haar vingers. Daarna kwam ze overeind en zei ‘Je kunt de kist nu sluiten,’ tegen Vader Charles en liet haar blik door de kamer gaan, waarbij ze iedereen opnam. ‘Helmina, waar is Benedict?’

‘Die is naar buiten gegaan, mevrouw Farborough,’ fluisterde Helmina.

‘Victor?’

‘Tante Emily?’

‘Ga hem halen. Hij moet hier bij de familie zijn.’

Victor, die met zijn rug naar hen toe stond, leek te aarzelen en Walter zei: ‘Ik ga wel.’

Hij liep de kamer uit. Zijn voetstappen klonken luid en afgemeten in het stille huis toen hij door de gang liep en de betegelde veranda opliep. De catecheet, Mzantsi, stond nog steeds te wachten aan de rand van de veranda met een groepje gelovigen achter zich. Een web van tranen hing in zijn grijzende baard. Hij greep Walters hand toen die hem naderde. Walter speurde het gezelschap rond op zoek naar Benedict, maar hij zag hem niet. ‘Ga maar naar binnen, ik ga Benedict zoeken,’ zei hij. ‘Neem de mensen mee. We zullen samen bidden.’

Benedict Matiwane was niet in zijn kamer in Mzantsi’s huis. Ook niet in de woning van de leraar. Walter ging naar de kerk. Hij stapte het portaal in en aarzelde – net als die morgen toen hij was aangekomen – met zijn hand op de deurklink: eigenlijk wilde hij er niet naar binnen gaan. Behoedzaam draaide hij aan de klink, een moment van opoffering.

De deur klemde nog steeds. Het zou nog minstens een generatie duren voordat de drempel uitgesleten zou zijn. Hij trok de deur achter zich dicht en wachtte. Hij keek om zich heen naar de donkere schaduwen onder de gewelven; slechts het kleine, zwakke licht van de altaarlamp achter bij de trappen van het koor brandde. Hij had in deze kerk gediend als hulppastor: metten en vespers en drie diensten

op zondag; gemeentezangen en belijdenissen, doopbedieningen en begrafenissen. Nu stond hij hier als vreemdeling bij de deur.

‘Benedict?’ vroeg hij; zijn stem bleef hangen in de stilte en weergalmde tussen de gewelven van het schip.

‘Benedict?’ Geen antwoord.

Walter liep langzaam de kerk door en streek over een gladgeboende leuning van een bank. Het rook er nog steeds hetzelfde, naar boenwas en stoffige knielkussentjes. En ook – plotseling, vluchtig om hem heen – de geur van lavendel en citroenmelisse en gewaden: Frances Farborough had ooit tussen de beuken gelopen met het gevouwen, gesteven witte linnen op haar arm en hij had haar doen schrikken en plotseling haar geur opgevangen terwijl ze haar gezicht van hem afwendde en had gelachen.

Hij liep verder en versnelde zijn pas: dat een geur iemand zo kan beroeren – tot op het bot.

‘Benedict? Waar ben je?’ Hij was nu bij de communiebank. ‘Benedict?’ De deur naar de sacristie stond op een kier. ‘Benedict?’ Daarachter bewogen zachtgrijze lichtvlekken over de vloer, oplichtend en verblekend bij het licht van de maan en op de adem van de bomen achter de ramen. Hij ging niet verder. Hij kon daar nu niet naar binnen gaan. Sinds hij was weggegaan was hij er zo vaak naar teruggekeerd in droom en gedachte dat het een schrijn leek geworden waar alle herinneringen in opgeborgen waren. Straks, misschien. Straks – vlak voordat hij zijn paard zou zadelen voor zijn vertrek. Hij keerde zich om, verliet de kerk en sloot de deur achter zich.

Daarna haastte hij zich en liep met kordate passen het pad op naar de werkplaats, naar de smidse en de stallen. De avondwind joeg door de boomtakken. Boven de uitlopers van de Kaboosie was een zware, misvormde maan opgekomen. Walter keerde zich om en nam het paadje naast de laan, dat naar de drukkerij liep. Daar zou Benedict wel zijn. Vast wel. Bij zijn papieren en zijn pers. Walter tuurde naar het raam en zag een kaars achter de ruiten flakkeren.

Hij had gelijk. Benedict zat er gebogen aan tafel. Hij had zijn hoed afgedaan en zijn handen lagen werkeloos voor hem. Hoe vaak had Walter hem zo niet zien zitten, ’s avonds laat, tussen de drukvellen, slapend of dromend, met papieren overal om hem heen: gedichten, artikelen, gezangen en facturen?

Geruisloos deed hij de deur open en ging naar binnen. Benedict draaide zich om. De tong van licht flakkerde en doofde op zijn voorhoofd en wangen. ‘Benedict?’

Benedict keek om.

Voorzichtig zei Walter: ‘Mevrouw Farborough vraagt of je naar het huis komt. Ze wil dat je bij de familie bent.’

Benedict zweeg. Hij keek naar de papieren op het bureau en sprak op vlakke toon. ‘Bij de familie...’

‘Ze vroeg of ik je wilde halen.’

‘Ze zeggen altijd dat ik bij de familie hoor.’ Hij sprak de woorden rustig, zonder spotternij of nabauwen. Hij hield zijn ogen op Walter gericht. ‘Maar dat is allemaal bedriegerij. Ze geven je een hoed en een lange broek, een naam en een cadeautje met Kerst en een peter of meter die je rekeningen betaalt en plotseling hoor je bij de familie. Waar is die familie dan? Waar waren ze al die andere keren? Was er iemand die het iets kon schelen?’

‘Crispin wel.’

‘Crispin wel, ja.’ Benedict pakte zijn hoed. ‘En nu is hij dood.’

Walter aarzelde. ‘Ik wilde dat ik de reden voor dit alles kende.’

‘Voor redenen moet je bij Victor Drake op zoek gaan,’ zei Benedict, afstandelijk nu. ‘Je kunt het aan zijn gezicht zien. En toch zal hij nooit doorgronden wat zijn aandeel in het geheel was. Hij zal tegenwerpen dat hij in het leger vocht voor zijn vaderland. En dat was ook zo.’ Hij zweeg even. ‘Het gaat veel langer terug. Veel, veel langer. Misschien werd het bij onze geboorte al besloten door onze schimmen.’

‘Begrijp ik dat je niet meekomt?’ zei Walter.

‘Ik kom wel,’ zei Benedict. ‘Voor Crispin.’ Hij zette zijn hoed op, blies de kaars uit en volgde Walter de kamer uit. Zonder iets te zeggen liep hij een paar passen achter Walter aan, die hem zachtjes provocerend zijn knokkels hoorde knakken in het donker. Ze kwamen bij het huis en baanden zich een weg tussen het missiepersoneel door, dat in de gang samendromde.

De familieleden stonden om de tafel: Vader Charles en Emily, Victor bij het raam, Helmina in een hoek van de kamer, Mzantsi aarzelend bij de deur. Nowasha, de dienstbode, met haar schort voor haar ogen, stond met haar gezicht naar de muur gekeerd.

Vader Charles zei, zonder op te kijken: ‘Wilt u voorgaan in gebed, meneer Brownley, nu we er allemaal zijn?’

Walter aarzelde, uit respect, maar Vader Charles pakte het kerkboek van het dressoir en reikte het hem aan. ‘Alsjeblieft?’ vroeg hij en zijn ogen stonden vermoeid onder de afhangende wenkbrauwen.

‘Jezus zei: Ik ben de Opstanding en het Leven; wie in Mij gelooft, zal leven, ook al was hij gestorven, en ieder die leeft en in Mij gelooft, zal niet sterven in eeuwigheid.’ Walter keek op van het kerkboek in zijn hand.

Vader Charles, Emily en Helmina zaten geknield aan de rand van de tafel. Ook Mzantsi knielde, buiten de lichtkring van de lamp. Victor Drake had zich van het raam gekeerd. Hij stond achter zijn tante. Walter was zich zijn aanwezigheid maar al te zeer bewust, zijn gewicht, zijn lengte, zijn schaduw op de wand geworpen, de uniformjas, de voeten in glanzende laarzen een eindje uit elkaar op de vloer.

Benedict stond te wachten in de deuropening, alleen. Walter wenkte dat hij binnen kon komen, maar hij verroerde zich niet. Hij had zijn handen niet gevouwen. Zijn hoofd was niet gebogen. Hij bleef waar hij was, schijnbaar onaangedaan – met zijn vesthorloge, zijn hoed en zijn jas van een aankomend priester – en Walter struikelde over zijn woorden toen hij het donker in zijn ogen zag.

Het was al na middernacht toen Walter naar het gastenverblijf ging. Vader Charles liep met een lantaarn met hem mee tot aan de poort. Hij hief de lamp en bescheen Walters gezicht. ‘Ik heb je nog niet eens gevraagd hoe het met je gaat,’ zei hij met zijn hand op Walters arm.

‘Zeg nu maar niets over Mbokothwe,’ zei Walter.

‘Zo erg?’

‘Meestal, ja.’

‘Je bent hier nodig. Je ziet toch hoe oud ik ben geworden.’

‘Ze sturen je ongetwijfeld een ijverige jonge priester zodra er een beschikbaar is.’

‘Ik had er een maar die is bij me weggegaan om naar Mbokothwe te gaan.’

‘Ik had weinig keus.’

Vader Charles knikte. De hand met de lantaarn beefde. Zijn brede schouders hingen af en de jas van alpacawol die hem altijd zo fier omspannen had, hing losjes om hem heen. Zijn brede leeuwengelaat, zijn steile grijze haardos en het kortgeknipte baardje waren nog steeds hetzelfde, maar hij had oude ogen. De afhangelende oogleden, die hem altijd een bijzonder humoristische uitdrukking hadden gegeven, maakten dat zijn gezicht er nu fragiel en vermoeid uitzag. ‘Wist ik maar,’ zei hij, ‘wat er met onze zoon gebeurd is. Wist ik maar wat hem bezighield.’ Walter wachtte af. ‘Ik vraag me af of ik bij zo’n grote wanhoop had kunnen helpen, als ik het geweten had.’ Hij wendde zich van Walter af. ‘God zegene je, oude vriend,’ zei hij. ‘Ik ben zo blij dat je vanavond naar huis gekomen bent.’

Naar huis. Walter glimlachte wrang bij die woorden. Hij keek de oude man na en pakte toen zijn tabaksbuil uit zijn zak en liep weg, niet naar het gastenverblijf waar een bed voor hem opgemaakt was, maar naar de lange veranda voor de pastorswoning. Hij liep helemaal naar het einde, voorbij de deuren die toegang gaven tot de kleine, eenvoudige kamers. Eén. Twee. Drie. Vier. Vijf. De laatste was van hem geweest. Hij ging ervoor op het trapje zitten en stak zijn pijp aan. Hij keek naar de lucht. Hoe vaak had hij dat niet gedaan? Hoe vreemd had de zuidelijke sterrenhemel hem toen toegeschenen; hoe goed kende hij die nu. De sterren waren groot en helder, de planeten lichtten groen op, niet getemperd door stof of licht. Hij voelde de drukkende stilte van het Amatolagebergte: afzijdig, afgelegen, bedekt met zwart-groen oerwoud. Geen van zijn boeken bevatte de woorden waarmee een dergelijk landschap beschreven kon worden – geen poëzie, geen woorden. Lang geleden was hij al tot de slotsom gekomen dat zijn God – zijn zo betrouwbare, voorspelbare Schepper – Zich gewonnen had moeten geven voor de God die dit had ontworpen. Op een dag zou hetzelfde oerwoud met zijn donkere sappen de missiepost en alle ontgonnen grond binnentrekken en weer opeisen. Zonder twijfel. Nergens bleek de onmacht van een mens in zo’n omgeving duidelijker uit dan uit de ruïnes van een nederzetting. In de grote kerk met zijn stenen zijbeuken zouden eens uilen rondwaren.

Hij wist het nu en hij had het toen geweten want hij had op de eerste dag op de missiepost al in zijn dagboek geschreven, toen hij

het geheimzinnige duister achter zijn raam hoorde: '27 januari 1898: Er hangt een merkwaardige sfeer van voorbeschikking op missiepost St. Matthias. Vreemd dat ik die zo sterk ondervind... Ik weet niet wat het is, maar ik ga hier weg voordat die me helemaal ingepakt heeft. Ik zal hier weggaan voordat ik eraan ten prooi val.'

En toch, ondanks een duidelijk voorgevoel, ondanks een zekere intuïtie die hem een waarschuwing toeriep, was hij niet weggegaan. Hij had die aantekening geschreven en zijn dagboek weggelegd. Tweeënhalf jaar lang had hij er niet aan gedacht. En terwijl de verlatenheid hem steeds meer naar de keel greep, vertrok hij nu wel: niet als een prooi die wilde ontsnappen maar als een balling die van huis gestuurd werd.

Het noodlottige spel was afgelopen zoals hij voorzien had. Het had hen allemaal opgeëist. Tom, Reuben en Sonwabo waren er niet meer. Crispin was er niet meer; hij was heengegaan naar een verafgelegen, vijandige en duistere plaats. En Benedict Matiwane mocht hier dan nog zijn, maar hij had een afstand in het leven geroepen die een grotere en onherroepelijkere verwijdering bracht dan de dood. Morgen, na de dienst, als ze Crispin hadden begraven onder de eik aan de oostkant van de kerk, vertrok hij zelf. Hij zou meerijden met de vrachtkoets van Klaus Otto. Geen argumenten of herinneringen konden hem hier houden.

Geen argumenten.

Geen herinneringen.

Hij kwam overeind en liep naar de hoek van de pastorswoning. Hij keek langs de oprit en het erf naar het missiehuis. De laatste keer dat hij zo hier had gestaan had hij de maan gezien die weerspiegelde in het kamerraam van Frances Farborough, op de avond dat ze weggegaan was. Toen had hij een oerkreet als vuur in zijn keel voelen opkomen. Nu stond hij in stilte, met alleen de adem van de bomen, de schaduwen grijs en roerloos achter de luiken voor haar lege kamer.

1

Anus mundi. Het aarsgat van de wereld. Dat had Walter geantwoord, o zo droogjes en laatdunkend, op de vraag van Klaus Otto, de vrachtrijder. Die had zich naar hem toe gewend en hem met een gebaar van zijn rijzweep naar het omringende landschap gevraagd: ‘En, wat vind je ervan?’

Hij had zijn belegen commentaar beter voor zich kunnen houden en Klaus Otto moeten vragen of hij hem in Debe Nek wilde afzetten. Misschien had hij daar een wagen kunnen vinden om mee terug te rijden naar de stad. Hij had acht moeten slaan op het toenemende gevoel van onbehagen dat hem had bekropen vanaf het moment waarop hij in Koning Willemstad zijn koffer bij het station op Klaus Otto’s vrachtkoets had geladen. Hij had verwacht langs landerijen, dorpjes en boomgaarden te komen, maar in plaats daarvan bogen ze af naar het oosten en reden ze op een lage, donkere, met dichte bossen overdekte heuvelrand af. Hij had acht moeten slaan op de waarschuwing in Klaus Otto’s woorden toen die hem vertelde dat in de dalen die hij in de verte kon zien ooit de Grensoorlogen waren uitgevochten; in de meer afgelegen delen van de streek waren de beenderen van de gesneuvelde soldaten nooit geborgen. Walter speurde de stille hellingen af en het scheen hem toe dat het land verlaten was, niet vrijwillig maar onder dwang, en dat er een zweem van somberheid van het slagveld was achtergebleven: een dergelijk grensgebied – zo vol duistere eentonigheid – leek eerder een omgeving voor soldaten dan voor priesters.

Ook had hij zich niet in slaap moeten laten sussen door de plotselinge en onverwachte aanblik van de weelderige tuinen van de missiepost, de grote grijze kerk, de huizen van de catecheet en de timmerman en het landhuis met bloementuin van de eerwaarde Charles Farborough – een enclave van orde en rust – toen de koets de laatste heuvel bereikte en de stoffige afdaling inzette naar de